

Forgó Zsolt

A Desaix jelenség

A francia hadszervezet a 18. század alatt folyamatosan fejlődött, ám a hétéves háborút követően az alakulatok személyi állománya destabilizálódott. A katonai iskolák végzős nemesi ifjai már nem láttak perspektívát a katonai szolgálatban. 1776-ban a Saint-Germain-féle hadügyi oktatási reform komoly minőségi fejlődésnek indította a francia katonai iskolák tisztképzési protokollját, miután a porosz hadiskolák rendszerét átvéve, megkezdte az elit előjáróképzés alkalmazását.¹ Bár a miniszter egy évvel később lemondott, az új rendszer éreztette hatását. A forradalom, majd az első koalíció elleni háborúk komoly próbatétel elé állították a fiatal tiszteket, akiket kis létszámú professzionális hadseregek élére képeztek. Franciaországban, 1789-ben a hadsereg létszámát tekintve alkalmazkodott a kor követelményeihez, ám belső strukturális felépítése elhanyagoltta vált. A zászlóaljok száma megfelelőnek tűnt, de az egységek nem voltak feltöltve és korlátozott harcértékkel rendelkeztek.² 1791-től lehetővé tették az önkéntesek hadba lépését, amely növelte a létszámot, de nem emelte a harcértéket. Lazare Carnot, 1793-ban indítványozta a „nemzeti” hadsereg megszervezését, amellyel a francia forradalmi haderő tömeghadsereggé vált.³ A sorozások lehetővé tették, hogy a korábban szolgálatot nem teljesítők is a hadsereg részeivé váljanak. A megelőzően alkalmazott rendszer alig talált sorozásképes újoncokat,⁴ de a háború kitörése felülírta a szabályokat. A reguláris haderő tűzérője jól szervezett, ám alacsony létszámú volt, ezzel szemben a gyalogság és lovasság kevésbé jelentett reális erőt. A tiszti állomány erősen differenciálódott, a tábornokok nagy száma nehézséget okozott, mivel a tapasztaltabbakat koruk akadályozta, a fiatalokat pedig a harctéri rutin hiánya. A képzett tisztek és alakulatok (főként a lovasság) jelentős hányada az emigrációt választotta és aktívan vagy passzívan vette ki részét a forradalom elleni küzdelemből. A tömeghadsereg nem nélkülözhetette az önkéntesek segítségét, akik kezdetben tapasztalatlanságuk okán, gyakran okoztak zűrzavart, mint nyújtottak valós segítséget. Ezért a hadseregek morális összetartása, hadrendbe szervezése és hatékony irányítása újszerű módszereket és kivételes vezetői képességekkel bíró tisztek szakértelmét igényelte. A nehéz körülmények miatt szükség volt az egymással kooperatívan együttműködő tisztekre, akik a hadművelleti területek adottságait kiválóan interpretálták, egymásnak konzekvensen támogatást nyújtottak és hatékony hadműveletek vég-

¹ PARADIS, Olivier: *Desaix, le collégien d'Effiat*, Annales historiques de la Révolution française. Num. 324. 2001. 6.: Saint-Germain bezáratta a Mars mezei és a „La Flèche” katonai iskolákat, majd 11 új oktatási intézményt hozott létre.

² THE DUC D'AUMALE: *Les Institutions militaire de la France*, Bruxelles, 1869. 47.

³ Uo. 43.

⁴ Uo. 46.: A 15 északi kerületben átlagban 149 főből 1 bizonyult alkalmasnak katonai szolgálatra, a 16 déli kerületben csak 279 főből 1.

rehajtására voltak képesek. Egységbe kovácsolták a fegyvernemeket, kialakították a tiszti és katona közötti feltétlen bizalmat, de megőrizték a fegyelmet és engedelmisséget. A porosz mintájú képzésnek köszönhetően, felneveltek és előkészítettek egy új tiszti generációt, amelyből néhányan képessé váltak, hogy már fiatalon végrehajtsák eme nehéz feladatokat. Legtöbbjük hamarosan főtisztvé vagy tábornokká avaszták. Ezen új generációs tábornokok, köszönhetően kiképzésüknek és kollektív szellemben történt katonai neveltetésüknek, alkalmassá váltak a reguláris és irreguláris alakulatok közötti leghatékonyabb együttműködési hatásfok megteremtésére, a rájuk bízott egységeket kiváló összhangban tudták tartani a mellettük szolgáló ugyancsak fiatal kollégáik alakulataival. A forradalmi hadseregek közül a Rajna mentén harcoló kontingensek szenvedtek a legtöbbet a kvalifikálatlan, illetve a speciális környezeti tényezőkhöz alkalmazkodni képtelen tábornokok miatt, sőt miután koordinálták hadmozdulataikat más seregekével, ez az állapot tovább fokozódott.⁵ Egészen addig, amíg az új főtiszt mag kivételes képességű képviselői a sereg élére küzdötték magukat. Itt került egymás oldalára Louis Desaix és Gouvion Saint-Cyr, akik közeli barátságban és együttműködésben sikeresebb tették ezt a kontingenst, Pichegru, Jourdan és Moreau tábornokok parancsnoksága alatt.⁶

A tábornokok személyiségéről

Saint-Cyr megemlíti, hogy sem irigység, sem nagyravágás nem jellemezte a Rajnánál szolgáló főtisztokat. Nem volt köztük pártütés és ellenségeskedés. Szerinte a francia seregek sikereit, a mindenkit átható szenvedélyes hazaszeretet magyarázza, amely minden érzéstől erősebb volt.⁷ Alexandre Hays szerint, a sokszor említett igazságos, szelíd és emberséges szellemiség nem csak Desaix sajátossága volt. Ez a közös karakterisztika jellemezte majd az összes parancsnokot kezdetben, akik szenvedélyesen rajongtak a katonai életért, győzelmekre vezették a haderőt, de lelkük mélyén helytelenítették a háborút és becsületükre rótt kegyetlen küldetésnek tekintették. Napóleont idézve: „A bátor katonák háborúznak és békére vágyanak...”⁸ A háború szükséglete kettős érzéseket keltett, mivel a dicsőségért harcoltak, de ennek eléréséhez pusztítaniuk kellett. A hazájuk védelmére fogtak fegyvert, amit örömmel letettek volna, ha azt biztosítva látják. Számukra a háború, a béke felé vezető utat jelentette, elítélték a becsvágyó és hódító háborúkat, úgy érezték, elhosszabbítják a szabad ember szellemiségét és erkölceit a forradalom eszményével összhangban, amely „a szabadság, minden fellelkesült emberi lény egyazon és testvéri szeretetének egyenlőségében.” A győzelemért hajlandóak voltak vérüket adni, nagylelkűségük, mértékletességük és az igazság szeretete tette őket különlegessé. Mivel a dicsőség vágya és a hazaszeretet vezérelte tetteiket, könnyebben bocsátották meg nekik és ők maguknak rossz cselekedeteiket és elnyerték ellenfe-

⁵ BONNAL, Edmund: *Histoire de Desaix*, Paris, 1881. 25.

⁶ Uo. 92.

⁷ BEKER, Felix-Martha: *Études historiques sur le Général Desaix*, Clermont-Ferrand, 1852. 109.

⁸ *Correspondance de Napoléon I. Tome II*, Paris, 1859. Pièce 1663. 436.

leik tiszteletét. A haldokló Marceau megosztotta örök búcsúját ellenfelével, Kray tábornosnaggyal. Hoche-nak az osztrák helyőrségek álltak sorfalat koporsója útja mentén. Marengo estéjén, két fiatal etiópiai, akik sírva őrizték Desaix élettelen testét, elkísérték utolsó útjára halotti énekükkel.⁹ Bertaud szerint Desaix és társai nagy emberek voltak, életük a legnagyobb önfeláldozásról szólt, védték katonáik életét és a népet, javakat megvető spártaik voltak, akiknek a közjó érdeke volt a legfontosabb. Példaképei voltak egy eljövendő nemzedék csodálatának.¹⁰

Desaix-t kvalitásai különböztették meg más tisztektől, a nagyobb katonai műveletek megértésének képessége, az alkalmazkodás képessége, hogy az egész hasznos részévé váljon, ez kiegészült egy olyan szellemiséggel, amely a valódi harcosok sajátja. Saint-Cyr időnként irigységgel nyilatkozott barátjáról, amelynek talán nem is volt tudatában, hiszen dicsérte bajtársát a nehéz feladatok és a rajtaütések során tanúsított bátorságáért, mint az előőrs kiváló tábornokát. Desaix azon kevesek közé tartozott, akire Napóleon rábízta volna százezer emberét. Képes volt vezetni akár egy kisebb alakulatot, akár egy sereget, képes volt egy tartomány meghódítására, megvédésére és kormányzására. Képes volt tetteivel felettesei, tisztársai és katonái tiszteletét és megbecsülését kivívni, olyannyira, hogy általában a legfontosabb hadműveletek végrehajtását bízták rá. Példaképpé vált, akit még Moreau tábornok is utánozni igyekezett.¹¹ Desaix eközben kritikus szemmel figyelte a többi tábornokot. Ő kimagasló szellemnek számított a tábornokok között, aki használta az intelligenciáját és zavarta, ha más tábornokok őt inkább nézték egy főrendnek, mint egy náluk nagyobb tehetséggel bíró katonának.¹² A hadműveletek közötti pihenőidőszakokban stratégiai tanulmányokat folytatott. Folard Taktikáját olvasta és történelmi dokumentumokat, felüdült Horatiustól, jelentéseket fogalmazott, meglátogatta a csatatereket, kedvét lelte a tisztek képzésében. Szoros barátságot ápolt Saint-Cyr-rel, aki ugyancsak szerette a hadművészetet; noha véleményük időnként eltért, s ez a nem változtatta meg kapcsolatukat. Hasznosították a szabadidejüket, szemrevételezték a kvartélyokat, mindenütt felderítették a stratégiai pozíciókat a hadszíntereken. Desaix, Trierben megvizsgálta a római műemlékeket, körbejárta a Luxemburg erőd sáncait, meghallgatta a véleményeket wattignies-i és aldenhoveni csaták manővereiről, kereste az alkalmat beszélgetésre tábornoktársaival.¹³ Ahogy a híres tudós Fourrier emlékezett meg róla: „Desaix ismerte minden ragyogó tett legkisebb részletét is, amikor a sors megakadályozta, hogy részese legyen egy győzelemnek, legalább arra szüksége volt, hogy lássa a csatatereket, úgy tűnt, neki mindazokkal versenyre kell kelnie, aki naggyá és hasznossá tette magát.”¹⁴

Szintén Bertaud vetette fel, hogy Desaix bajtársainak és szerepüknek vizsgálata

⁹ HAYE, Alexandre de: *Desaix, Étude politique et militaire*, Paris, 1909. 43-45.

¹⁰ BERTAUD, Jean-Paul: *Les compagnons d'armes de Desaix*, Annales Historiques de la Révolution française. Num. 324. 2001. 39.

¹¹ HAYE: 184-185. Vö. BEKER: 140. ill. BERTAUD: 40.

¹² BERTAUD: 40-41.

¹³ BEKER: 136-137.

¹⁴ *Le Moniteur universel*, 8 nivose an IX. (1800. dec. 29.)

teljesen eltérő képet mutat Bonaparte vonatkozásában. Szerinte a forradalomban születő nemzeti hadsereg és vezetői és a politikai hatalommal fennálló kapcsolatrendszerük megrontotta egymást és önmagát, ami elvezetett a legnagyobb paradoxonhoz, amely szerint a hadsereg, mint „*a forradalom megmentésére kovácsolt eszköz a folyamatok során...megváltozott, eltorzult, meghamisodott.*” Szerinte a napóleoni cezarizmus nem feltétlenül Bonaparte találmánya, hanem a forradalmi hadseregé és annak növekvő igényeie. Az idővel egyre több törvénytelenséget elkövető tábornoki kar ténykedése a testvérállamok területein, a civilek megeregálázása, egy a hatalmát védő erős érdekegységben megteremtve, megelőzte Napóleon konzuli rendszerét. Bonaparte tudta, hogy meg kell törnie őket, akár erővel, máskülönben az általa bevezetett rendszerre is komoly fenyegetést jelentenének. Felmerül annak lehetősége is, mi lett volna, ha Napóleon hamarabb esik el, mint más tábornokok, vajon ki lépett volna a helyébe? Itt felmerült Desaix neve is.¹⁵ Ezt a lehetőséget azonban Jean Tulard kategorikusan cáfolta, mivel Desaix-t hazafinak és meggyőződéses republikánusnak tartva, nem tekintette diktatórikus hajlamú egyéniségnek. Tettei, elkötelezettsége és lelkesedése, sebesülései, személyes és családi tragédiái valamint a politikai nyomás ellenére is kitartott a Köztársaság szolgálatában.¹⁶

A fegyelemlről és annak szerepéről

Robespierre szerint: „*A fegyelem a hadseregek lelke. A fegyelem pótolja a mennyiséget, de a mennyiség nem pótolhatja a fegyelmet.*”¹⁷ A parancsnokok kiválósága erőt és lelkesedést biztosított a katonáiknak, de tehetség nélkül a lelkesedés hamar elveszett. Saint-Cyr törődött a katonáival, vigyázott egészségükre és jólétükre, kímélte őket, amennyire azt a fegyelem és tisztelet megengedte. Hiszen minél szolgálatkészebb egy alakulat, annál könnyebben ér el sikereket. Azonban a fegyelem fenntartása és a törődés a katonákkal sokaknak nem volt erőssége. Némelyek az egyikben mutattak hiányosságokat, míg mások a másokban, sőt voltak, akik mindkettőben. A hadvezérek egyéni kvalitásai döntően befolyásolták a csaták és háborúk menetét: „*A háborúban, bármit is mondanak erről, a zseni a minden. A zseni, ami csatákat nyer és a csodálat, amit ébreszt elegendő, hogy elnyerje a szíveket.*”¹⁸ Amíg egy hadsereg előre menetelt, a katona tele volt harci kedvvel, a tábornoknak csak ki kellett gondolnia a stratégiai variációkat. Ez megváltozott, amikor visszavonuló mozgást kellett végezniük, a harci tűz kialudt, a csapatok morálja összeroskadt, ilyenkor egy más, sokkal ritkább képességet követelt meg a helyzet a tisztektől. Moreau, Desaix és Saint-Cyr ebben emelkedtek ki. A csapatok folyamatosan hallották hangjukat, nem hallatszott panasz a táborokban, nem voltak kérdésően magabiztos egységek. A jól szervezett franciák, Desaix hozzáértésének kö-

¹⁵ BERTAUD: 45.

¹⁶ TULARD, Jean: *Desaix fut-il un général politique?*, Annales Historiques de la Révolution française. Num. 324. 2001. 111.

¹⁷ LAPONNERAYE, Albert: *Oeuvres de Maximilien Robespierre. Tome I*, Paris, 1834. 343.

¹⁸ HAYE: 45-46.

szönhetően teljes zászlóaljokat vertek szét így Biberachnál. Foglyokat és tűzérési parkokat szereztek. A nyílt visszavonulás közben elért sikerek felfokozták a katonák becsvágát.¹⁹ A kölcsönös bizalmat jól példázza, hogy Desaix tábornok mindig kiállt a jogtalanul büntetett katonák mellett, igyekezett sikereiket elismerni, reputációjukat megtartani és korrekt elbánásban részesíteni őket.²⁰

A fegyelem adta a katonai parancsnokok sikereinek alapját, de nem mindenki volt képes ennek fenntartására. Kléber tábornokban senki sem vonta kétségbe a republikánus eszme jelenlétét, de a katonai tribunusok a legszigorúbban figyelembe ajánlották a fegyelem fontosságát: *„Egy azonnali és példás büntetés nélkül a vétség megismétlődik, a fegyelem elveszik, fegyelem nélkül pedig a hadsereg is.”* Hoche és Marceau könyörtelenül kezelték a fegyelemsértés, dezertálás és fosztogatás eseteit. Hoche azt mondta: *„A fegyelmezetlen sereget mindig legyőzik.”* Desaix szintén keményen büntette a hanyagságot és engedetlenséget, de a fosztogatásokkal szemben lépett fel legkeményebben. Minden katonai parancsnok elsődleges célja volt a teljes és feltétel nélküli engedelmesség elérése alakulataiknál, ez volt az egyetlen eszköze a bátorság kiaknázásának. A fegyelem eltűnése előkészítette volna a seregek pusztulását és aláásta volna a Köztársaság alapjait.²¹

Desaix és Saint-Cyr kapcsolatáról

Adam Philippe Custine tábornok, a rajnai hadsereg élén, 1792 - 1793 fordulóján felismerte, hogy az emigráció és a folyamatos veszteségek miatt a tisztikar állománya nem rendelkezik kvalifikált, fiatal, irányításra termett emberekkel. Ezért úgy döntött — mivel a számára kijelölt vezérkari tisztekkel és szárnysegédekkel elégedetlen volt — létrehoz saját csapattesteinek parancsnokaiból egy rátermett, magot, amely képes egységbe kovácsolni és fegyelmezetten hadba vezetni a rajnai alakulatokat. Köztük volt Desaix és Saint-Cyr is.²² Miután közös vezérkarban szolgáltak és kölcsönös tisztelték egymást, szoros barátság alakult ki közöttük, amely később nagy sikereket hozott a hadseregnek és dicsőséget szerzett nekik.

Desaix egy elszegényedett, riomi, nemesi család sarjaként, nagybátyja befolyására kezdte meg tanulmányait az Effiat királyi katonai akadémián 1776-ban, majd 1783-ban alhadnagyként lépett szolgálatba a bretagne-i 46. gyalogezredben. Végigjárta a tisztképzés minden lépcsőfokát és elkötelezett maradt a hivatásos tiszti szolgálat iránt. A forradalom kitörését követően, családjára kérésének ellenállva sem vonult emigrációba, sőt a jakobinus diktatúra idején ránehezedő politikai nyomás ellenére is szilárdan kitartott szolgálatában és meggyőződéses republikánussá vált. A forradalmi háborúk első ütközeteiben mutatott bátorsága és kvalitásai miatt gyorsan haladt a ranglétrán, miközben az előőrssel folytatott harcok és a rajnai

¹⁹ BEKER: 152-153.

²⁰ CHUQUET, Arthur: *Quatre généraux de la Révolution. II. Série*, Paris, 1912. Pièce 401. 313.

²¹ HAYE: 47-48.

²² BEKER: 70-71. ill. LE MARÉCHAL LAURENT GOUVION SAINT-CYR: *Mémoires sur les Campagnes des Armées du Rhin... Tome I*, Paris, 1829. 31-32.

társaság küzdelmeinek képzett taktikusává nőtte ki magát.²³ Desaix-nek a Lauterbourg körüli harcokban nyerte el tetszését igazán az előőrsrel folytatott „gerillaharc”. Számtalanszor kitüntette magát a küzdelmekben, többször megsebesült, eközben eredményei dandártábornoki magasságba emelték.²⁴

Saint-Cyr egy touli cserzővarga fia volt, akit melankolikus és visszahúzódó modora kezdetben akadályozott pályafutása kiteljesítésében. Anyja elhagyta a családot, amikor még csak három éves volt, ez az élmény olyannyira megviselte lelkileg, hogy személyes kapcsolatait később is érzékenyen kezelte. Rendkívüli hallgatója volt a touli tüzérszolgálatnak, eközben a város papjától humán tárgyakat és matematikát tanult. A rajz volt a szenvedélye, melynek mesterévé vált Itáliában, miután 16 éves korától ott töltött négy esztendőt. Hazatérése és rövid grafikus pályája után, 1792. szeptember 1-én belépett az 1. köztársasági lovassági zászlóalj kötelékébe önkéntesként. Felvette anyja leánykori nevét (Saint-Cyr), hogy megkülönböztesse magát rokonaitól, annak ellenére, hogy akkoriban több ilyen névvel rendelkező tiszt is szolgált. Két hónap elteltével, intelligenciájának és hozzáértésének köszönhetően már kapitánnyá léptették elő, majd 1793. február 1-én Custine tábornok kinevezte a mérnöki hadtest altábornagyának hadsegédjévé, miután látta egy vázlatát egy harcállásról.²⁵

*„Mindketten feláldozták fiatalságukat, hogy vérüket ontva a Rajna partjai mentén, visszaverjék az ellenséget...Egyikük sem törekedett a főparancsnokságra és ugyanabban a névleg alárendelt rangban voltak, mégis a legnagyobb befolyást gyakorolták a rajnai seregre. A mértékletes szokások, a tiszta hazafiasság, a fardadságos állhatatosság, oly tiszteletreméltó módon jelent meg bennük, annyi győzedelmes hadseregek között, hogy őket a Rajna spártaijaiként emlegették, szívlelték csodás antik személyiségüket...”*²⁶

Mivel mindketten vezérkari segédtisztek voltak a rajnai hadseregben, igyekeztek kijavítani a szervezési hibákat és stratégiai tévedéseket, amelyek felgyülemltek, annak megalakításától a későbbi parancsnokuk, Jean Moreau tábornok vezette hadjáratig. Gyűlölték az emigrációt, — de nem az emigránsokat, — próbálták elterelni figyelmüket erről a szomorú folyamatról. Kezdetben egyetlen cél motiválta mindkettejüket: *„mozgatórugója lenni a hadmozdulatoknak és küldetéseknek érett tudásuk és elismert bátorságuk által.”* Zsenijük kiválóan alkalmas volt a kezdeti és egyedül lehetséges hadviselési formára: a védekező háborúra. 1793 nyarán a kisebb ütközetekben egységessé tették alakulataikat, feltüzelték a harci szellemet, valamint maguk is hadvezetési tapasztalatokat szereztek.²⁷

Kettejük kapcsolata, két különböző karakter és szellem kapcsolata volt. Egyformán egyszerű emberek, akik vállvetve harcoltak. Saint-Cyr hűvös, koncentrált és módszeres volt, egy erős jellem, de kevés tartalommal és jelentőséggel. Alacsony származása ellenére rajongott a világ újjátásai iránt és tudatosan távol tartot-

²³ TULARD, Jean: *Dictionnaire Napoleon*, Paris, 1989. 815.

²⁴ SAINT-CYR: I. 77.

²⁵ TULARD: DN. 815.

²⁶ GOUVION SAINT-CYR: *Mémoires pour servir à l'histoire militaire... Tome I*, Paris, 1831. XIV-XV.

²⁷ BONNAL: 32-33.

ta magát a nagyravágyó emberektől, a gyengédség és a rend vezérelte. A lelke mélyén irigylte bajtársát, aki előzékeny és komoly karakter volt a nyugalmas időkben, de féktelennek és olykor könnyelműnek mutatkozott a harc óráiban. Saint-Cyr született taktikus volt, nem feltételezte Desaix-ben a stratégiát, ám az mégis megmutatkozott. Inkább egy forrófejű lovagnak akarta látni, aki az előőrs tökéletes tábornoka, aki nagy csapásokat képes az ellenségre mérni. Bosszantotta, hogy Desaix mindenkivel tudatni akarta fényes sikereit, bosszantotta kimért dicséreteivel és zavarta társa megmagyarázhatatlan befolyása a vezénylő tábornokok felé. Észrevehető tisztelettel kezelték, adtak a véleményére a haditanácsokon és az ő álláspontját alkalmazták leggyakrabban, ez ébresztett irigységet Saint-Cyr-ben. Ez a jelenség azonban oly kicsi volt, hogy sem barátságuk, sem a hadműveletek nem látták kárát, amelyre más esetekben számos ellenpélda adódott.²⁸ Saint-Cyr nem szégyellte kritizálni társát, de ez inkább volt nézetkülönbség, mint rivalizálás. A későbbi marsall megbélyegezte pórias viselete miatt Desaix-t, mint elrettentő példát alárendeltjei felé épp akkor, amikor az egyenruha tiszteletével a parancsnokság törekedett, hogy a katonákba nevelje ugyanezt a tiszteletet a „vállapok” iránt. Saint-Cyr elismeri bajtársa érdemeit, de felemlégeti annak taktikai hibáit, amelyeket észrevett Kehl védelménél vagy egy hadosztály, sereg vezetésénél. Elítéli távozását és csatlakozását Napóleonhoz, amely Desaix számára nagyobb dicsőséget és hírnevet hozott, annak ellenére, hogy tudott társa Moreau felé irányuló ellenszenvéről.²⁹

Desaix és Saint-Cyr együttműködéséről

A közvetlen együttműködésük Northweiler ostromával kezdődött [1793. szept. 12. – okt. 13.], amikor Desaix, mint a balszárny parancsnoka, segítséget kapott Saint-Cyr-től visszavonulása biztosításához. Desaix-t később Haguenauban rendelték, az ottani depó védelmére. Sikertelenül próbálták elérni, hogy elhalaszthassa indulását és Desaix is félt, hogy az ellene is felébredt gyanút, halogatása tovább erősítené a Nép Képviselői szemében. Ennek oka Arlande tábornok árulása, illetve dezertálása és átállása volt, amely meggyengítette a nemesi származású tábornokok reputációját a rajnai seregben. Legtöbbjüket eltávolították, néhányan maradhattak, nekik viszont többet kellett bizonyítaniuk a hadbiztosok és a kormányzat bizalmáért, mint bárkinek korábban. Desaix megtarthatta beosztását, de a gyanú árnyéka nagyon sokáig elkísérte. Engedelmeskedett a bizarr parancsnak, amelyet végül Ferrey tábornok ellenvetései és közbenjárása változtattak meg. Desaix viszatérhetett eredeti posztjára 1793. október 13-án délelőtt és már részt vett az aznapi ütközetben, amelyet Saint-Cyr vezetett, Desaix figyelmét a sereg bal szárnyára összpontosította, amely a legfontosabb és egyben leggyengébb pont volt.³⁰

²⁸ HAYE 179-180. Vö. LE MARÉCHAL LAURENT GOUVION SAINT-CYR: *Mémoires sur les Campagnes des Armées du Rhin... Tome IV*, Paris, 1829. 191-192.

²⁹ BERTAUD 40. Vö. LE MARÉCHAL LAURENT GOUVION SAINT-CYR: *Mémoires sur les Campagnes des Armées du Rhin... Tome III*, Paris, 1829. 3.

³⁰ SAINT-CYR (1829): I. 83-84. skk. 117-118. Vö. BONNAL: 34. Lyon lázongása és Toulon angol kézre

1793. október 27-én, Waldeck hercege hatezer ember élén Wantzenaunál támadott. Éjjel meglepték a francia előőrsöt. Az első összecsapás nagy francia veszteségekkel járt. Combés tábornok, a pozíció parancsnoka összegyűjtötte csapatait a Suffel mögött és sikeresen tartotta magát. Waldecket, Kospoth és Mészáros divíziói támogatták, így lehetővé téve számára, hogy támadja Desaix brigádját is a baloldalon, amely Reichstett erdejében táborozott. A védekező csapatokat rendezetlen visszavonulásra kényszerítették; Desaixnek sikerült összegyűjtenie őket és rávetni magát az ellenségre. Egy új csata kezdődött, váltakozó sikerrel, amelyet csak a harmadik rohammal döntöttek el a franciák saját javukra és visszavették előző pozícióikat.³¹

Desaix, bár került a nyílt véleménynyilvánítást, Northweiller ostroma után szókimondóan nyilatkozott a kormány hadbiztosairól, akiket a sereg tarthatatlan helyzetéért felelősnek tartott: *„A Nép Képviselői...csak széttűllesztették a sereget, elvették tőle a legjobb tiszteket és hitték, hogy ezzel bebiztosítják a győzelmet...A hadsereg túlterhelt, tele rémülettel, látva, hogy tábornokaik minden pillanatban cserélődnek, árulókként és gazemberként feltüntetve előttük, [a sereg állapota] aggasztó volt és erőtlenség.”*³² Moreau később, amikor e két tiszttel beosztottja volt a következőképpen nyilatkozott jelentőségükről: *„Desaix-vel csatákat nyerünk, Saint-Cyr-rel biztosak vagyunk benne, hogy nem veszítünk.”* Maga Saint-Cyr pedig azt mondta barátjáról: *„Desaix-vel bajtársként biztosak voltunk abban, hogy nem hagyja magát legyőzni, attól fogva csak a pozícióval kellett foglalkoznunk, amit ránk bízott.”*³³ Számos alkalommal lélekjelenlétüknek, bátorságuknak és hidegvérüknek köszönhetette a rajnai sereg a súlyos károk elkerülését. Desaix érdemeit a későbbiekben még a politika haderőhöz közeli képviselői is kénytelenek voltak elismerni: *„Ha Desaixnek, aki hozzászoktatta csapatait, hogy őt mindenütt lássák, lenne elég lova, hogy rohamozhasson, a csapatok a pokolba is vele mennének.”*³⁴

Az 1793. december 2-i berstheimi [emigránsok elleni] ütközetben Pichegru visszavonulását csak Desaix szárnyának helytállása mentette meg. Desaix nem akart az emigránsok ellen harcolni, hiszen azok honfitársai voltak, saját testvérei és rokonai, sajnálta, hogy egymás ellen kellett fegyvert fogniuk, igyekezett kíméletesen bánni velük, a haditanácsokon komoly erőfeszítéseket tett, hogy a nekik szánt csapásokat inkább az osztrákok felé terelje.³⁵ Emiatt több alkalommal került összetűzésbe a kirendelt hadbiztosokkal és a politikai befolyással bíró főtisztokkal.

A két fiatal főtsztt együttműködési szándékát és közös hadmozdulataik kölcsönös bizalomra épített koordinálását számos levélváltás és parancs bizonyítja.³⁶ Kettejük levelezéseiben kiemelt szerepet kap a hírszerzés fontossága. Desaix volt az első a

---

jutása rombolták az általános bizalmat. Ezt tetézte Louis Arlandes tábornok, a northweilleri tábor parancsnokának becsstelen lépése.

³¹ SAINT-CYR (1829): I. 138-139.

³² BEKER: 84.

³³ Uo. 85.

³⁴ BONNAL: 90.

³⁵ BEKER: 91-92. SAINT-CYR (1829): I. 146.

³⁶ LE MARÉCHAL LAURENT GOUVION SAINT-CYR: *Mémoires sur les Campagnes des Armées du Rhin... Tome II*, Paris, 1829. Pièce 3. 441.: Egy példája.

Köztársaság tábornokainak sorában, aki a hírszerzést kiemelt jelentőséggel kezelte. Összegyűjtötte az ellenség mozgására és méretére vonatkozó információkat, azokat alaposan kielemezte, felhasználta hadmozdulataihoz, logisztikájának szervezéséhez és a hadműveletek végrehajtásához. Alapos figyelmet szentelt a körülötte elhelyezkedő francia kontingensek igényeinek, lehetőségeinek és működésük felmérésére.

Saint-Cyr és Desaix együttműködése sem volt mindig sikeres. Erre kiváló példát találunk az 1794-es esztendőben. A stratégia kezdetben, a hegyekben és szurdokokban folytatott hadviselést tette sikeressé a franciáknak, ám Desaix-t elragadta a vágy, hogy nyílt terepen győzze le az ellenséget. Erre alkalom is adódott a mosellei sereggel közösen tervezett offenzíva során, amelyről 1794. június 20-án döntöttek a landaui haditanácson. Desaix az ellenség bal szárnyát akarta támadni Pfalz alföldjén két hadosztállyal, az összevont sereg további szabad alakulatainak támogatásával, amelyek sakkban tartották volna az ellenséget és vele lépést tartva teret nyertek volna az osztrákok kárára. Saint-Cyr nem bízott a frissen felszerelt tapasztalatlan lovasságban, nem tartotta méltó ellenfélnek a jól képzett és rutinos osztrák egységekkel szemben. Úgy vélte a csapatok összetétele és a két sereg mozgásának összehangolási nehézségei több kisebb ütközetben vezetnének eredményre, a jól bevált, nehezebb hegyes terepen, ahol az ellenség lovasságát könnyebb semlegesíteni.³⁷ Végül Desaix merészebb terve győzte meg a haditanácsot és Saint-Cyr-nek, aki a 2. hadosztályt vezette, megparancsolták, hogy támadja meg az ellenséget minden erejével július 2-án hajnalban vagy kevéssel előtte, ha úgy ítéli meg, hogy ez szükséges a siker eléréséhez. Saint-Cyr megtervezte a támadását, hogy megfelelő iramban képes legyen az ellenséget hátrálásra kényszeríteni. Ő Speyerbach védvonalainak elfoglalását és megtartását kapta parancsba, amennyiben ez lehetséges. Továbbá értesítették Saint-Cyr-t, hogy Desaix tábornok ugyanakkor támad és szintén az ellenség visszavetése a célja, ezért maradjanak aktív kapcsolatban, hogy egymást támogathassák. Lásd el az alakulataikat ellátmánnyal, amit magukkal visznek és gondoskodjanak annak védelméről.³⁸ Később a parancsot Michaud tábornok kiegészítette azzal, hogy Saint-Cyr támadása ne Speyerbach bevételére, hanem az osztrákok erejének megosztására irányuljon, Desaix támadásának sikere érdekében. Ha mégis elérné a helyet, azt mindenképpen vegye be és tartsa felügyelete alatt.³⁹

1794. július 2-án a támadás megindult Schweigenheimnél. A nagy precizitással végrehajtott közös hadműveletek valóban megzavarták az ellenséget. Az osztrák előőrsöt szétverték, a tüzérségük nagy részét megszerezték. Ekkor azonban a Desaix rohamra vezényelt lovasságának mozgása teljesen szétesett. A túlnyomórészt újonckból álló alakulatok megzavarodtak, koordinálásuk lehetetlenné vált és a kezdeti sokkból magához térő osztrákok csapásai miatt menekülni kezdtek. A gyalogság helytállása ahhoz volt elegendő, hogy a támadást megelőzően elfoglalt pozíciókba sikerült visszavonulniuk és azokat megőrizniük.⁴⁰

³⁷ SAINT-CYR (1829): II. 50-52.

³⁸ Uo. Pièce 6. 443-444.

³⁹ Uo. II. Pièce 7. 445.

⁴⁰ Uo. II. 56-57.

A jobbszárny támogató figyelemelterelése elkészt. Mire Saint-Cyr tartalékosai megindulhattak volna, Desaix már visszavonulóban volt, amelyet hatékonyan és sikeresen végrehajtott a gyalogság helytállásával. A hátráló francia alakulatok nagyobb veszteségeket okoztak az őket támadó osztrákoknak, mint a francia támadás kezdetén. Megtartották a visszavonulás egységét az időközben megérkező poroszok támadásaival szemben és súlyos veszteségeket okoztak Golz huszárezredeinek.⁴¹ Siker helyett a támadás és a nyílt győzelem esélye szertefoszlott. Másnap Desaix megjelent a haditanácson, elismerte tervének hibáját és azt is, hogy Saint-Cyr óvatosabb ideájára kell visszatérni, majd támogatta a bajtársa által kidolgozott haditerv elfogadtatását.⁴² Az esetet követően Desaix ugyanolyan vakmerően, szünet nélkül rohamozta a birodalmiakat egészen az árkaik és erődítéseik közepéig. A haditanácsokban a támadások mellett szólalt fel, de mindenben támogatta bajtársai akcióit. Amikor viszázatérték Saint-Cyr eredeti tervének végrehajtásához Desaix készséggel felajánlotta tábornoktársának teljes támogatását, illetve alakulatait, amelyekhez a siker érdekében szükség volt.⁴³ Később elismerte levelében Saint-Cyr tervének sikerét a szorosokban végrehajtott hadmozdulatokat illetően, egyeztetve vele pozícióját és további terveiről érdeklődött, amelyek végrehajtásához szintén azonnali segítséget ígért illetve társától egységeket is kért.⁴⁴ Hírszerzési információit mindig megosztotta Saint-Cyr-rel és jelezte bajtársa felé a várható hadmozdulatait, valamint az ellenséges alakulatok mozgását.⁴⁵ A megújuló francia támadássorozatot, Saint-Cyr tábornok tervének köszönhetően sikerrel vívták meg a következő hetekben.

Desaix-t nem ambicionálta a főparancsnoki beosztás, ám első alkalommal Pichegru lemondását követően, kinevezték a rajnai haderő ideiglenes hadseregparancsnokává, Moreau tábornok érkezéséig. Moreau kinevezését eleinte lelkesedéssel fogadták, mivel kiválóan szolgált az északi seregben, de más természetföldrajzi viszonyok között, egy szűk térben, amely nagyban különbözött a Rajna menti erdőségek és szurdokok uralta változatosabb tereptől. Északon alárendelték, itt ő lett a főparancsnok, ez másféle kvalitásokat kívánt; egy erős személyiséget feltételezett, de tudták, hogy e tekintetben Moreau gyenge, mert legtöbbször nem saját akarata, inkább tanácsok alapján cselekedett. Moreau hadműveleteiben ellentmondásosnak mutatkozott, bátornak látták az előestéken, majd túl szégyenlősnek másnap. Reynier több önbizalommal rendelkezett, Desaix-vel könnyen alakított ki jól működő bajtársi viszonyt. Desaix a legnagyobb elismeréssel övezett tábornoka volt a rajnai harcmezőknek, de Saint-Cyr szerint, ahogy átvette egy hadtest parancsnokságát, összezavarodott és időbe telt, amíg hozzászokott új parancsnoki beosztásához. Félt a kudarc érzésétől, óvatossá vált és ezzel ártott tehetsége fejlődésének.⁴⁶

⁴¹ SAINT-CYR (1829): II. 58.

⁴² Uo. II. 63.

⁴³ CHUQUET: II. Série. Pièce 362. 283.

⁴⁴ SAINT-CYR (1829): II. Pièce 16. 454.

⁴⁵ Uo. II. Pièce 17. 455.

⁴⁶ Uo. III. 2. sk. 118-119.

Kehl ostroma, az erőd elvesztése ellenére, nagy dicsőséget hozott Desaix-nek, 1796. november 22-én Moreau írta a Direktóriumnak: „A kehli helyőrség ma délután egy éles kirohanást intézett hogy felderítse az ellenséges ostromsánc vonalait. A teljes osztrák vonalat benyomták egyetlen puskalövés nélkül a legnagyobb bátorsággal, az ellenség otthagytta teljes tűzéréségét egy álló helyében, amit mi megszereztünk, 6-700 foglyot ejtettünk, abból 20 tisztet, egy ezredest és egy őrnagyot. Ez a küzdelem volt a háború egyik legerőszakosabbja. A támadást vezető tábornokok megérdemlik a legnagyobb elismerést. Desaix tábornok alól kilőtték lovát és ő maga is megsebesült.” A napilapok szerint, hogy lovának elvesztése sokkal inkább letörte, mint a veszély, aminek kitette magát. Minden napot egy összecsapás tett emlékezetessé: éjjel javították a réseket, mivel az ágyúgolyók felszántották a sáncokat, felégették a parkokat és az épületeket, az aknák és az ellenaknák felüregesítették a jeget. A helyőrség sikerrel küzdött az ellenséges zászlóaljok és a tél tombolása ellen, de az árulással szemben nem tudott, a francia parancsok és a műveletek titkai, sokszor kerültek osztrák kezekbe. Végül két hónap nyílt árokharc és hősiesség után, Kehl már nem volt más csak romhalmaz. Amikor az osztrák ütegek már a pontonhíd elszüllyesztésével fenyegettek, ami a visszavonulás utolsó esélye volt, a franciák kénytelenek voltak engedni.⁴⁷ Nem sokkal Kehl feladása után Moreau-t leváltották, Pichegru árulásának eltitkolása miatt, helyére ideiglenesen Desaix-t nevezték ki.

1797. február 12-én, ideiglenes főparancsnoki kinevezése után alig két héttel már levelet írt Saint-Cyrnek: „Moreau hamarosan vissza fog térni és engem újra a bajtársaddá tesznek, akivel vetekedve a legtöbb sikert érem el és a legtöbb kárt okozom. Kisé tanácsstalan vagy, hogyan lásd el a csapataidat, de a hiány mindenütt jelen van, nem panaszkodhatunk, nincs más hátra, megteesszük a kellő erőfeszítéseket, hogy kievickéljunk a bajból, ekképp intézkedj, erősítsd meg magad és tarts ki.” Április 14-én, már elégedetlenségéről tudósította Saint-Cyr-t, amiért a Hoche vezette sambrei hadsereg irányításával indult az új offenzíva és bosszantónak tartotta, hogy őket „arra rendelték, hogy szomorúan és bosszantóan lézengjenek Mainz körül és Mannheim előtt.”⁴⁸

Miután Saint-Cyr tudomást szerzett Pichegru árulásának körülményeiről és Moreau szerepéről, felkereste a lábadozó Desaix-t Strasbourgbán. Utóbbi diszkrétan kezelte a történeteket, de kifejezte undorát, a további Moreau alatti szolgálatról. Felvetette távozási szándékát Itáliába, hogy Bonapartéhoz csatlakozzon és összekesse végzetét annak sorsával, mert meg volt győződve arról, hogy Moreau mellett kevés dicsőséget szerezhet, míg Bonaparte csillaga oly dicsőségesen ragyogott, hogy Desaix lehetetlen tartotta, hogy abból ne jutna számára is. Ez volt az első alkalom, hogy Desaix önálló hadsereg vezetésére vonatkozó ambíciói megmutakoztak. Nem beszélve arról, hogy miután Moreau bevallotta tudomását Pichegru terveiről, Reynier-t és Desaix-t is kompromittálta. A kormányzat mindhárom tisztet fel akarta függeszteni, de elhatározásukat megváltoztatták és Bonaparte védelmében Desaix-t felmentették.⁴⁹

⁴⁷ BEKER: 158-159.

⁴⁸ CHUQUET: II. Série. Pièce 390. 299-300. sk. Pièce 398. 309-310. Vö. BEKER: 162.

⁴⁹ SAINT-CYR (1829): IV. 190-191. skk. 197-198. és Pièce 62. 321-322. Vö. BEKER: 170-171.

1797. április 27-én Mathieu Dumas tábornok szólalt fel a Vének Tanácsában Desaix mellett: „Desaix kétségbe esik amiatt, hogy a sors elárulta a bátorságát. Mely tábornokok, mely katonák érdemelnek valaha nagyobb elismerést és milyen jutalmakat kell nekik készítenünk?”⁵⁰ Desaix nemcsak bajtársai, hanem ellenfelei és a civilek tiszteletét is kivívta hősiességével, a politikán kívül senki nem róta fel neki korrumpálódását eme tőle független, sajnálatos eset miatt: „Az osztrák tábornokok nyilvánosan mély tiszteletüket fejezték ki Desaix iránt meglátogatván őt Strasbourgban a fegyverszünet után. Mindazok, akik Elzászban jelentőséggel bírtak, hangsúlyt fektettek arra a dicsőségre, hogy őket fogadta Desaix, megosztva feladatait a tekintélyes emberek és a vezérkar között, ő olvasással könnyítette inaktivitását.”⁵¹ Május 26-án levelet írt Saint-Cyr-nek, amelyben már felfedi értesüléseit, a kormányzat esetleges Anglia elleni háború indítási szándékáról és abban magának remélt szerepéről: „A sebem elég gyorsan varasodik és folyamatosan reménykedem, hogy néhány nap múlva járhatok. Türelmetlenül várom a napot, hogy kihasználjam a pihenőidőt és meglátogassam a csatatereket, amelyeken harcoltak a velünk szomszédos seregek. Nem térhetünk vissza az otthonainkba anélkül, hogy láttuk volna bajtársainkat, akik dicső és becses dolgokat tettek. Azonban, ha háborúzunk az angolok ellen... én ismét minden tőlem telhetőt meg akarok tenni. Nincs egyetlen katona a seregben, akinek ne lenne szándékában ezt megtenni, bármit megtenni, a kormány vállalkozhat rendkívüli dolgokra és rájön, hogy mindenki támogatására számíthat ebben.”⁵²

1797 végén egész Franciaország nagy lelkesedéssel fogadta a kontinens rendte-remtésének bejelentését. A figyelem Angliára szegeződött, mint egyetlen talpon maradt riválisra. 1797. október 26-án megjelent egy direktóriumi rendelet, amely létrehozta az angliai sereget Bonaparte parancsnoksága alatt, és annak kérésére fenntartotta a másodlagos parancsnokságot Desaix számára. Bonaparte levélben jelezte elégedettségét a Direktóriumnak, Milánóból: „Önök nem is választhattak kiválóbb tiszte, mint Desaix tábornok.”⁵³ Desaix készséggel elfogadta új küldetését. Válaszát elküldte a Direktóriumnak: „Köszönöm önöknek a bizalmat, amit szíveskednek nekem megadni; semmit nem fogok kímélni, hogy azt igazoljam, önök számíthatnak az aktivitásomra és bátorságomra,...és a vággyal, hogy lássam nevem azé közelében, aki meghódította Itáliát. Nincs semmi, amire félnék vállalkozni az ő parancsnoksága alatt.” Lecserélték a német sereg balszárnyán Saint-Cyr-re és Párizsba ment.⁵⁴

Az egyiptomi hadjárat Desaix katonai pályafutásának legfényesebb időszakát jelentette, miközben Saint-Cyr a Rajnánál és Itáliában tűnt ki kivételes képességeivel és emberségével. Moreau tábornokkal, személyes okokból már ő maga sem ápolt jó bajtársi viszonyt. Miután Desaix visszatért Egyiptomból, a touloni karanténból írott levelében kifejezte óhaját Saint-Cyr-nek arról, hogy szívesen szolgálna egykori bajtársa közvetlen közelében, ha lehet ismét a rajnai hadsereg köteléké-

⁵⁰ BONNAL: 127.

⁵¹ Uo. 128.

⁵² CHUQUET: II. Série. Pièce 403. 313-314.

⁵³ *Correspondance de Napoléon I. Tome III*, Paris, 1869. Pièce 2321. 403. ill. BEKER: 208-209.

⁵⁴ CHUQUET: II. Série. Pièce 411. 324. ill. BEKER: 209. ill. SAINT-CYR (1829): IV. 207. sk. Pièce 70. 331.

ben. Saint-Cyr válaszlevelében lebeszélte bajtársát erről és biztosította, hogy a jelenlegi rajnai hadsereg már csak nevében hasonlít arra a sikeres és dicsőséges kontingensre, amelyet mindketten maguk mögött hagytak. Sajnálatos módon, Saint-Cyr válaszlevele már nem találta életben Desaix-t, aki a marengói csata során, a győztes roham közben lőtt sebet kapott és hősi halált halt.⁵⁵ Desaix lelkes volt, beleszeretett a dicsőségbe, részt vett egy egzotikus expedíció veszedelmeiben, végül fiatalsága virágában hősi halottként találjuk Marengonál. Saint-Cyr-nek, akitől minden szenvedély távol állt, pályafutása kiteljesedett, kibontakoztatta tehetségét, különböző parancsnokok alatt és változatos körülmények között. A rajnai hadseregben Saint-Cyr marsall megvalósíthatta minden katonai eszményét. Igazságosság a háború esetén, türelmes rettenthetetlenség a küzdelemben, odaadás a katonák mellett, önzetlenség a vezérek felé, önmérséklet az elnyert előnyökben, ezek voltak összeegyeztethetőek személyiségével.⁵⁶

Desaix és Saint-Cyr szerepe és jelentősége felbecsülhetetlennek bizonyult az idő múlásával. A marengói hős irányítása alatt, Murat és Davout marsallok valamint Rapp és Savary tábornokok szereztek katonai tapasztalatot és gazdagodtak emberi értékekkel, amelyek Napóleon szolgálatában kiemelkedővé tették őket. Saint-Cyr, Napóleon marsalljai közé emelkedett, aki mellett Masséna és Augereau marsallok szintén magas szintű ismeretekre és értékekre tettek szert. Később, mint tengerészeti és hadügyminiszter öregbítette hírnevét és dolgozott Franciaországért. Mindkét tábornok kezdettől fogva részt vett a forradalom küzdelmeiben és egyéni kvalitásaik valamint közös működésük és eredményeik alapján méltán szerezték meg az őket megillető hírnevet, amelyről napjainkban is szívesen emlékeznek Franciaországban.

---

⁵⁵ SAINT-CYR (1831): I. XXXVIII-XL.: Desaix utolsó levele Saint-Cyr-nek, 1800. május 9.

⁵⁶ SAINT-CYR (1831): I. XV-XVI.

